

NEURODIVERGENTA SLÄKTSKAP

Från representation till resonans och världsskapande

INTRODUKTION

För många minoriteter har förhållandet till historien varit centralt inom såväl aktivism som akademisk teoribildning. Att skapa sin historia innebär att återta sin plats i det kollektiva minnet och kräva erkännande och upprättelse. Det är också en strategi för att stärka banden inom en minoritetsgrupp och för att skapa en gemensam förståelse av det förflutna, vilket i sin tur kan bidra till gemenskap och sammanhang såväl som politisk mobilisering (Schultermandl). Detta är ämnen som ägnats mycket teoretisk reflektion, i synnerhet inom feministisk och queer forskning. Denna artikel utforskar med hjälp av queer- och transteori neurodivergent historiebbruk, med utgångspunkt i självbiografiska texter. Memoarer av autistiska författare beskriver ofta en dubbel erfarenhet. Diagnosen ger tillgång till en vokabulär som kan hjälpa en att beskriva sig själv. Med hjälp av den kan man rättfärdiga sin divergens i neurotypiska sammanhang, och i viss mån uppleva en lättnad i kravet att passa in. Den andra sidan är en upplevelse av att diagnosen reducerar och medikaliserar ens erfarenhet. "Att kallas autistisk – kliniskt, vardagligt, eller till och med skämtsamt – är att kallas ett namn som kopplas till hinder, brist och, förstås, abnormalitet" (McGrath

71). Memoarerna kan ses som ett sätt att återta tolkningsföreträdet genom att beskriva författarens livsvärld på egna villkor, att återerövra narrativ agens (Stenning 23).

Mer precis tar artikeln sikte på hur gestalter ur historien och fiktiva karaktärer används för att artikulera autistisk identitet och skapa historiska sammanhang i självbiografiska essäer skrivna av autistiska författare. Framför allt är det den brittiska författaren Joanne Limburgs *Letters to My Weird Sisters. On Autism and Feminism* (2021) och den svenska journalisten och författaren Clara Törnvals *Autisterna: kvinnor på spekrat* (2021) som står i centrum. Immanuel Brändemos *Trollhare. Ur en bokstavsvuxen transpersons ordgarderob* (2012) används också för att belysa autistisk identitet och transidentitet. Exempel hämtas även från James McGraths *Naming Adult Autism* (2017), som främst är en akademisk kritik av medicinskt språk och en diskussion av kulturella representationer av autism, men också innehåller reflektioner om författarens autistiska subjektivitet.

Både Limburgs och Törnvals böcker kan beskrivas som ett slags självbiografiska essäer. Men medan Limburg utformar sin bok som en serie brev till historiska personer, och väver in reflektioner om litterära karaktärer utifrån en subjektiv position, ligger Törnvals text närmare en reportageform. Även hon diskuterar historiska personer och litterära karaktärer, men en viktig del av boken är också beskrivningen av hennes egna neuropsykiatriska utredning, och den omvärdering av identiteten som autismdiagnosen innebär, samt en kritik av tidigare kliniska narrativ om autism och dess orsaker, inte minst den manliga norm som länge dominerat synen på diagnosen. Törnvall intervjuar också andra kvinnor om deras erfarenheter av autistisk identitet. Det jag vill utforska i denna text är om queer- och transteori tillsammans med neurodiversitetsforskning kan bidra till förståelsen av hur historiska personer och karaktärer i historisk litteratur används i självbiografiska berättelser för att hitta autistiska släktskap. För de båda självbiografiska texter som står i centrum handlar det särskilt om att söka efter en historia och kulturella referenspunkter som autistisk kvinna, eftersom en manlig klinisk norm har marginaliserat både autistiska och andra neurodivergenta kvinnor. Inledningsvis diskuteras begreppen neuroqueer och neurotrans, därefter beskrivs problemen med

att söka efter representation i historiska källor och fiktion, och begreppet resonans utforskas som ett alternativ. Det följande avsnittet diskuterar hur Limburg och Törnvall skapar neurodivergenta släktskap, och slutligen föreslås begreppet världsskapande (worldmaking) som ett sätt att beskriva hur historia skapas utifrån en neurominoritetsposition.

NEUROQUEER OCH NEUROTRANS

Nick Walker använder begreppet "neurominoritet" (Walker 41–42) för att beskriva neurodivergentas erfarenhet som grupp, i relation till patologiska förklaringsmodeller och sociala normer och praktiker som diskriminerar neurodivergenta. Begreppet neurominoritet gör att likheterna med andra marginaliserade grupper, såsom sexuella och etniska minoriteter (Chapman & Botha 312), framträder tydligare. Inom fältet Critical neurodiversity studies (Bertilsdotter Rosqvist et al) är en viktig komponent intersektionella perspektiv på hur olika minoritetspositioner samverkar. Därför utgör både queer- och cripteori, som erbjuder kritiska perspektiv på funktionsnormer, relevanta tolkningsramar, liksom feministiska och postkoloniala perspektiv. Som Walker framhåller finns det överlappningar mellan olika aspekter av förtryck och marginalisering och forskare har visat att autistiska personer upplever ett slags minoritetsstress (Botha & Frost). Sociologen Elizabeth M. Radulski lyfter fram att minoritetsstressen hör ihop med att inte vara självklart hemmahörande i neurotypiska sammanhang, något som ofta leder till 'maskering', det vill säga att neurodivergenta praktiker döljs. Att maskera är besläktat med att 'passera', ett begrepp som använts för att beskriva hur marginaliserade grupper, exempelvis sexuella minoriteter eller genusminoriteter, anpassar sig till normer för att slippa diskriminering eller stigma. Maskering syftar ofta på mer osynliga men genomgripande strategier: att ständigt undertrycka sitt sätt att vara och kontrollera sitt beteende för att anpassa det till neurotypiska normer och förväntningar. Det kan vara genom att stå ut med ett ständigt pågående sensoriskt obehag, att delta i sociala sammanhang trots att det är utmatande, eller att medvetet övervaka och anpassa verbal kommunikation och/eller kroppsliga uttryck.

Omvänt har *neuroqueering* beskrivits som en strategi för att göra motstånd mot, underminera och frigöra sig både ifrån neuronormativitet och heteronormativitet (Walker 161–163).

Överlappningarna mellan queera och neurodivergenta erfarenheter finns på många plan, från att i vardagen förhålla sig till en privilegierad majoritet, till att tillhöra en grupp som bär på ett historiskt arv av patologisering, stigma och förtryck. Frågorna som väcks av att upptäcka neurodivergens i historien (i faktiska eller fiktiva källtexter) har mycket gemensamt med centrala problem inom queerforskningen. Hur kan neurodivergens identifieras i äldre texter, *avant la lettre*? Hur ska man hantera det "arkiv av känslor" (Cvetkovich 2003) förknippat med neurodivergens när detta så ofta är smärtsamt och mörkt? I *Feeling Backward. Loss and the Politics of Queer History* (2007) är det denna fråga Heather Love tar sig an genom att argumentera för "en genealogi [...] som inte förbiser de negativa, skamliga och svåra känslor som har varit så centrala för queer existens under det senaste århundradet" (127). I memoarer av neurodivergenta personer är dessa smärtsamma känslor ofta starkt närvarande i relation till den personliga historien. Ofta beskrivs känslan av att vara otillräcklig, fel, misslyckad. Joanne Limburg beskriver sin autistiska närvaro i neurotypiska sociala miljöer som att vara "kuslig" ("uncanny"): "Att vara med mig känns inte alltid som att vara med en annan människa [...] om du inte uppfattar någon som en medmänniska är det mindre sannolikt att du behandlar den som en" (4). Immanuel Brändemo, pionjär inom autismaaktivism i Sverige, formulerar en liknande erfarenhet i sin uppväxtskildring *Trollhare*. Den dokumenterar alla outtalade regler som måste följas för att andra ska uppfatta en som mänsklig. Det självbiografiska jaget i *Trollhare* tvingas "spela människa" (37), men "att hela tiden vara tvungen (...) att ta på mig människomasken gör mig helt slut" (28). I Brändemos fall handlar känslan av att vara fel också om en transerfarenhet: att spela människa, det vill säga neurotypisk människa, innebär också att spela en viss könsidentitet som tas förgivet eller drabbas av konsekvenserna av att bryta mot dessa normer.

Förbindelserna mellan neurodivergens och trans är påtagliga, något som både i aktivism och forskning fångats i begreppet "neurotrans" (Ashley, Smilges). Begreppet "mobiliserar neurotransidentiteter som en epistemisk

grund, som en plats varifrån man kan förstå världen och därmed göra det möjligt att beakta samspelet mellan trans och neurodivergens, cissexism och ableism" (Smilges 637). Det är alltså ett analytiskt begrepp men också ett begrepp som beskriver identitet. Det syftar på att vara både trans- och neurodivergent eller på personer vars neurodivergenta identitet gör cis-normativitet omöjlig eller oönskad (Smilges 636). Förhållandet till kön och genus är ofta centralt i memoarer skrivna av autistiska personer. I *Trollhare* visar Brändemo att det finns ett krav på att passa in i könsbundna förväntningar på utseende och beteende för att få tillgång både till en neuropsykiatrisk diagnos och till könsbekräftande behandling. "Att ha vuxit upp med odiagnosticerad autism är att ha lidit av svårigheter som inte fanns", skriver Clara Törnvall i sin bok *Autisterna* och syftar på att autistiska kvinnor länge var en icke-kategori på grund av diagnosens manliga kodning. Törnvall diskuterar kritiskt den manliga normen som fortfarande är framträdande i neuropsykiatriska utredningar: "Skattningsformuläret bedömer mig utifrån hur manlig jag är" (23), skriver hon.

Ämnet för den här artikeln, hur historien kan erbjuda referenspunkter och sammanhang, kommer ur en liknande längtan som Alexander Eastwood beskriver i sin artikel "How, then, might the transsexual read?" (2014): marginaliserade grupper har ett affektivt behov av att finna sig själv i historien, men paradoxalt nog är det ofta inte representationen av transkaraktärer som fyller detta behov, utan texter som inte innehåller representation av transpersoner, men som kan skapa resonans för transläsare (591–592). Denna artikel undersöker frågan men i ett annat sammanhang – hur knyter neurodivergenta självbiografiska texter an till historiska gestalter och berättelser? Hur släktskap upprättas i relation till historien i neurodivergent skrivande utforskas med hjälp av resonans som ett metodiskt begrepp i neurodivergent läsning, eftersom både representation och teorier om identifikation har sina begränsningar.

REPRESENTATION, IDENTIFIKATION OCH RESONANS

I sin bok *Naming Adult Autism* tar James McGrath avstånd ifrån tidigare studiers fokus på representation av autism eftersom denna i allmänhet

inte alls är en representation av autistiska liv, utan snarare stereotyper av, föreställningar om, och förväntningar på autistiska personer. Även om representationen av autistiska personer ökar både i fiktiva och icke fiktiva berättelser, blir inte bilden av autism mer varierad, utan snarare "smalare, grundare och mer förtryckande" (McGrath 2). Representation av autism i fiktion skapar ett "lukrativt spektakel" (80), menar McGrath och exemplifierar med kända fiktiva gestalter som Sheldon i *Big Bang Theory*, Saga Norén i *Bron/Broen* (2011–2016), men också med litterära gestalter som Margaret Atwoods autismkodade vetenskapsman Crake i *Oryx och Crake* (2003) och Douglas Couplands *Microserfs* (1995) med dess stereotypa bild av datornördar som autistiska. Dessa berättelser bygger på diagnostiska föreställningar om autistisk identitet, som framför allt förknippat diagnosen med män och exceptionella talanger i kombination med sociala oförmågor.

McGrath flyttar fokus till vad han kallar "autistisk kritik": "hur texter möjliggör en textuell (eller kreativ) mötesplats på tvärs av neurodivergenta subjektiviteter" (201). I en läsning av romanen *Howards End* (1910) argumenterar han för att läsa autism som performans snarare än som representation. Han lyfter fram karaktären Mrs Wilcox vars sensoriska känslighet och svårigheter eller ovilja att delta i konventionellt socialt samspel bidrar till möjligheten att artikulera autistisk erfarenhet, oavsett varför författaren valde att skildra karaktären på detta sätt (McGrath 204). Mrs Wilcox är socialt udda och bryter också mot heteronormer i sina känslor för en annan kvinna och kan alltså också läsas som queer (McGrath 206, Gaubinger 53). Den autistiska kritik McGrath formulerar är något helt annat än en diagnostisk läsning som utgår ifrån en medicinsk definition av autism och låter denna avgöra vad som kan kännas igen som autistisk identitet. Problemet med att fokusera på representation är att texter som nominellt representerar autism ofta just använder medicinska definitioner som ett facit. I den autistiska kritiken – och i förlängningen en neurodivergent kritik – är det i stället levda och förkroppsligade erfarenheter som är utgångspunkten, en resonans för att använda Eastwoods begrepp (590–592). I Eastwoods transteoretiska diskussion skiljer han på igenkänning (recognition) och resonans (resonance), eller "genkendelse" respektive "genklang", som Mons Bissenbakker benämnt begreppen på danska (8). Eastwood kontrasterar

läsningar som grundar sig på igenkänning i uppenbara transkaraktärer med läsningar som inte förutsätter en manifest och utifrån samtiden igenkännbar representation, utan istället grundar sig på perspektiv och erfarenheter som kan ge resonans hos transläsare. Även om transidentitet och autistisk identitet kan vara överlappande är de inte utbytbara. Men jag menar att Eastwoods begreppspar hjälper till att belysa det McGrath gör i sin autistiska kritik. Resonans förutsätter ingen "named representation", det flyttar istället uppmärksamheten till en annan nivå, nämligen läsarens. Resonans är det som uppstår när läsare upprättar förbindelser och skapar mening på tvärs av tid och rum, och oberoende av om texten representerar ens identitet.¹

Det finns många exempel i neurodivergenta livsberättelser där engagemang i fiktiva karaktärer inte följer förväntade mönster, och inte alls är kopplad till representation. Clara Törnvall skriver i *Autisterna* om ett barndomsminne av baletten *Coppélia* med libretto efter E.T.A. Hoffmanns *Sandmannen*. *Coppélia*, den mekaniska människoliknande dockan, väcker den manlige hjältens begär, men blir till slut förkastad till förmån för den 'verkliga', mänskliga kärleken. *Coppélia* är inte en karaktär som inbjuder till identifikation. Tvärtom är det en karaktär som ska fungera som *unheimlich* – motsvarande karaktär i *Sandmannen* är ett av exemplen som Freud modellerar begreppet *Das Unheimliche* på (Freud 1919/2007). Begreppet betecknar som bekant hos Freud den obehagskänsla som kan uppstå när gränsen mellan det familjära och välbekanta och det främmande och hem-ska suddas ut. *Coppélia* är en kuslig, artificiell efterapning av det autonoma och förkroppsligade subjektet. Men Törnvall beskriver att dockan för henne blev huvudpersonen:

I mig väckte hon inga obehagskänslor, hon var tvärtom omedelbart bekant. Jag identifierade mig med henne. Hon satt och läste på balkongen och gjorde som hon ville. (163)

-
- 1 I denna artikel används begreppet resonans med stöd av trans- och queerteori. Begreppet har emellertid använts i andra sammanhang: hos Stephen Greenblatt betecknar resonans en upplevd förbindelse mellan ett objekt och dess ursprungliga historiska kontext, till exempel i en museikontext (Greenblatt 1990). Hos Hartmut Rosa är resonans ett begrepp som beskriver en relation mellan subjektet och världen som kännetecknas av ömsesidighet och meningsfullhet (Rosa 2016).

Redan på första sidan i sin bok använder Limburg begreppet "Unheimlichkeit" för att beskriva den obehagskänsla hon registrerar hos andra i möte med henne (1). Utifrån denna känsla lyfter Limburg fram sin smärtsamma identifikation med Stephen Kings Carrie, "en misslyckad flickvarelse" (31) och ett exempel på en karaktär som också misslyckas med att gestalta ett socialt acceptabelt flickskap. Både Carrie och Coppélia är karaktärer som är menade att vara *unheimlich*, men för Limburg och Törnvall är de i stället karaktärer som öppnar för identifikation, om än av olika slag – i Limburgs fall en identifikation förknippad med skam och smärta, i Törnvals med frihet och agens.

Coppélia är en gestalt som i hög grad sammanfaller med stereotypa beskrivningar av autister. Inom science fiction är det ofta androiden som får spela samma roll som en imiterad, artificiell människa. "Du kanske har hört talas om Uncanny Valley", skriver Limburg (1) och hänvisar till teorin om den specifika emotionella respons som framkallas i mötet med konstgjorda men mycket övertygande representationer av människor, exempelvis robotar. Även i detta sammanhang kan transteori vara relevant: Susan Stryker skriver i en essä om Frankensteins monster om erfarenheten av att betraktas som en onaturlig människa eller ett monster och hur detta ger upphov till en solidaritet med det icke-mänskliga (Stryker, se även Ramnehill). Identifikationen med den artificiella flickan Coppélia som Törnvall beskriver är något som inte helt passar in i teorier om identifikation med fiktiva gestalter. Rita Felski, som i *Hooked. Art and Attachment* (2020) utvecklar en typologi över olika slags identifikation med fiktiva karaktärer, använder termen "ironisk identifikation" för att beskriva relationen till karaktärer som inte inbjuder till identifikation utan fungerar som förfrämligande (viii). Som exempel tar hon Meursault i Albert Camus *Främlingen*, en karaktär som binder läsare till sig genom en gemensam känsla av främlingskap, "en erfarenhet av att inte ha något gemensamt med andra, av att känna sig på kant med det sociala livets mittfåra" (112).

Felski lägger vikt just vid Meursaults känslomässiga avstängdhet och sociala icke-responsivitet, och kopplar detta både till bokens existentialistiska filosofi och till andra exempel på alienerande karaktärer i modern litteratur. Hon vill begreppsliggöra identifikation med karaktärer som

inte inbjuder till identifikation, där "en känsla av främlingskap och dissociation är den sammanbindande väven som förenar karaktär och läsare" (Felski 111). Felski ställer i detta sammanhang en fråga om kausalitet: dras läsare till karaktärer som Meursault på grund av sin egen "anomi", eller skolas läsare i främlingskap och "ennui" genom sådana karaktärer, som främst är närvarande i modernistisk litteratur (Felski 111)? Det är intressant att Felski här väljer termen "anomi" som ju används medicinskt för att beskriva social normlöshet och personlighetsstörningar (SvenskMeSH) och sociologiskt bland annat för att beskriva socialt avvikande beteenden och kriminalitet (Merton 1964). Genom att Felski både betonar ironisk identifikation som en produkt av modernismens estetiska praktiker och beskriver den ironiska identifikationens känsla av främlingskap som en effekt av att leva i moderniteten, blir begreppet mindre användbart för att analysera den typ av identifikation som Törnvall beskriver. Här menar jag att Eastwoods begrepp "resonans" är mer användbart. Törnvall beskriver det som att något händer i henne som gör dockan till huvudpersonen. Det som är igenkännbart är att Coppélia inte tycks vara underkastad samma sociala lagar som andra. Törnvall beskriver detta som ett slags agens, inte en docklik passivitet. Liksom för Eastwoods resonansbegrepp är den känslomässiga kopplingen en viktig aspekt, medan Felski understryker att det är i de idéer om tillvaron som *Främlingen* förmedlar som läsare möts (112). Eastwoods resonansbegrepp, å sin sida, "möjliggör annorlunda släktskap mellan läsare och texter, släktskap som fungerar läkande för den sökande transläsaren" (602). Det finns alltså även en reparativ aspekt av Eastwoods resonansbegrepp som också är närvarande i Törnvals möte med Coppélia.

Denna reparativa aspekt har också understrukits i en neurodivergent läsning av *Främlingen*. Alice Hagopian tar fasta på huvudpersonens relationer och hans sensoriska register: starka sinnesintryck och ett behov av att skydda sig mot dem. Hagopian använder också "resonans" för att beskriva elementen som ger genklang i hennes egna erfarenheter: scener där Meursaults hypersensitivitet registreras, liksom hans behov av att freda sig från människor och intryck. Hagopian tar avstånd ifrån Felskis begrepp "ironisk identifikation". Hennes reparativa läsning av Meursault är inte ironisk, utan har mer att göra med att karaktären kan bidra till

att artikulera levd autistisk erfarenhet. Denna aspekt är något som också lyfts fram av McGrath: "Mrs Wilcox personlighet och sociala erfarenheter ger mig möjlighet inte bara att identifiera utan även att *artikulera* några av de mer subtila nyanserna av autistisk erfarenhet" (McGrath 204). Det reparativa i Hagopians läsning har också detta transformativa element: att läsa *Främlingen*, inte som en i mängden av alla fiktionstexter som kopplar kriminalitet, känslökyla och brist på moral till neurodivergens och särskilt autism, utan för att omsorgsfullt uppmärksamma andra dimensioner av Meursaults karaktär som erbjuder möjlighet att artikulera de nyanser av autistisk erfarenhet som McGrath beskriver. I detta sammanhang räcker Felskis ironiska identifikation inte till som analytiskt begrepp. Snarare handlar det om att avlyssna oväntade beröringspunkter (Eastwood 598).

NEURODIVERGENTA SLÄKTSKAP

"Det är genealogi, men för min neurotyp." Så förklarar författaren Joanne Limburg sitt projekt i *Letters to My Weird Sisters*. Boken är ett slags memoar utformad som ett antal brev, det första adresserat till läsaren och de följande till historiska personer som Limburg känner ett släktskap med. Det är detta som är det genealogiska projektet: att söka i historien efter personer med besläktade erfarenheter: "mina udda ("weird") systrar", som Limburg formulerar det. Törnvals projekt lägger större vikt vid den omvärdering av ens historia och identitet som en autismdiagnos kan innebära. Hon inleder sin bok med ett översatt citat från Sylvia Plaths *Glaskupan*. "Det borde, tänkte jag, finnas en ritual när man föds för andra gången – ihoplappad, regummerad och besiktigad för färden" (Törnvall 9). Citatet från Plath fungerar som en epigraf till kapitlet som beskriver av Törnvals neuropsykiatriska utredning. Längtan efter att känna sig besläktad med andra är tydligt tematiserad i kapitlet. Törnvall beskriver en lyckokänsla i väntrummet. "Jag har hamnat rätt. Här är mitt folk." (Törnvall 13).

Själva anslaget både i Limburgs och Törnvals memoarer handlar alltså om en längtan att hitta sammanhang och släktskap. I båda fall är detta också knutet till föreställningar av autism som manligt kodad, som gör att kvinnliga autister kan uppleva en särskilt stor brist på referenspunkter.

"Kring män och autism finns brett etablerade föreställningar, men den autistiska kvinnan är en person som vår samtid ännu inte känner", skriver Törnvall (19). "Vägen till min egen autismdiagnos började med min läsning av andras liv, med att jag kände igen mig själv i självbiografier av autistiska kvinnor", skriver Limburg (56). Hon beskriver dessa som sina "mödrar" som erbjöd orienteringspunkter och tröst i att andra delade hennes egna erfarenheter. Hon beskriver också autism som "ett särskilt sätt att vara" (57) som i högsta grad inkluderar den könade kroppen och skammen att inte kunna förkroppsliga en normal femininitet: "varje gång du klädde dig fel eller när du såg fel ut; varje gång din kvinnliga kropp förde sig eller rörde sig inkorrekt; eller talade inkorrekt eller skrattade inkorrekt eller gjorde fel saker med ansiktet" (57). Limburg identifierar specifika "mödrande ögonblick" hos de kvinnor som hon vänder sig till i sina brev. I det första brevet till Virginia Woolf handlar det just om främlingskapet inför en normativ femininitet. Limburg lyfter fram socialt obehagliga situationer som beskrivs av Woolf där hon tvingas försöka passera som normtypisk, i Woolfs fall, som en kvinna som kan uppträda med en tidstypisk och klasskodad femininitet. I relation till ett viktorianskt kvinnoideal skaver det hos Woolf, och Limburg beskriver hur hon själv misslyckas att passera i relation till en annan tids idéer om klass och femininitet och hur detta hör ihop med att maskera sin neurodivergens.

Törnvalls metod är att både vända sig till nu levande autistiska kvinnor som hon intervjuar för att skapa sammanhang, och till historien. Liksom Limburg uppehåller hon sig vid Woolf. Hon tar bland annat upp ett textexempel från *Mrs Dalloway* som visar hur Septimus, som kan läsas som en neurodivergent karaktär, har en uttalad känslighet för auditiva sinnesintryck. Men Törnvalls angreppssätt är mer biografiskt än Limburgs. Törnvall skriver med utgångspunkt i Hermione Lees biografi över Virginia Woolf att hon växte upp med en autistisk person i familjen: "Hennes tolv år äldre halvsyster Laura Stephen var med största sannolikhet autistisk [...] hade talsvårigheter, upprepade ord och gester och fick återkommande vredesutbrott" (63). Törnvall nämner också att Woolf av vissa anses ha "haft autistiska drag" med stöd av utsagor om att hon började tala sent, hade åttörningar, undvek ögonkontakt och var reserverad och tillbakadragen.

Limburg och Törnvall har alltså olika metoder för hur de skapar orienteringspunkter och upprättar släktskap: Limburg hittar kontaktpunkter i texter som hennes udda systrar själva skrivit och när hon använder sig av biografiska berättelser betraktas de inte som historiska sanningar. Snarare är det Limburgs egna reflektioner om den historiska personen som står i centrum (resonansen om man så vill). Törnvall utgår i högre grad ifrån texter som beskriver andras erfarenheter, som i exemplet ovan en biografi om Woolf. McGrath diskuterar retroaktiv diagnosticering i samband med två böcker skrivna av psykiatern Michael Fitzgerald som applicerar diagnosen Aspergers syndrom på ett antal (västerländska och i huvudsak manliga) författare utifrån biografier. "Det oroade mig att läsa hur okritiskt en framstående psykiater (och auktoritet på autism) drog slutsatsen att dessa människors liv och eftermälen kunde reduceras till en diagnos med en mestadels negativ inramning" (202), skriver McGrath. Frågan uppstår då om Törnvall utifrån andras biografiska beskrivningar av historiska personer på ett problematiskt sätt accepterar en retroaktiv diagnosticering? Törnvals beskrivning är i någon utsträckning diagnostisk – diagnosen är ju ett centralt tema i boken som helhet – men jag menar att positionaliteten utgör en avgörande skillnad. Törnvals vilja att finna kvinnor med liknande erfarenheter som hennes egna sker utifrån en minoritetsposition, medan Fitzgeralds är en auktoritetsposition, där dessutom den egna erfarenheten saknas. Törnvall använder diagnoskriterier som en modell för att känna igen besläktade skrivande kvinnor, men inte i syfte att klassificera normalitet och divergens utan att finna en tillhörighet:

Jag återvänder till Simone Weil. Hon skriver att människans viktigaste och mest förbisedda andliga behov är att slå rot. Människan har en rot när hon äger 'verklig, aktiv och naturlig livsgemenskap med ett kollektiv som värnar om vissa skatter ur det förflutna och vissa aningar om framtiden'. (207)

Samtidigt som tillhörighet och släktskap utifrån en personligt upplevd autistisk identitet är central i Törnvals text, är den form hon väljer mer mottaglig för kritik i det att den också väver in biografi och intervju – genrer som har ett högre sanningsanspråk. I mottagandet av Törnvals bok kritiserades hennes sätt att diskutera släktskap utifrån sin autistiska identitet. Saga Cavallin

skrev i *Dagens Nyheter* att Törnvall "ignorera[r] allt vad historisk kontext heter och lägg[er] ett samtida neuropsykologiskt filter över döda geniernas verk" (Cavallin). Specifikt kritiserar Törnvals användning av biografi i sin läsning av författare som autistiska (Cavallin). "Ett antal excentriska, högt begåvade kvinnor som poeten Emily Dickinson och filosofen Simone Weil antas i hennes framställning ha lidit av autism", skriver kritikern Mikaela Blomqvist i en kommentar till Törnvals bok. Blomqvists kritik handlar alltså också om den känsliga frågan om retroaktiv diagnosticering. Blomqvist kritiserar Törnvall för att patologisera individuella variationer som inte bör omfattas av diagnoser, samtidigt patologiserar hon själv autistiska personer genom att beskriva autism som något man lider av – ett språkbruk som sedan länge kritiserar inom autistiska gemenskaper (Bagatell). I ett inlägg i debatten skrev Dennis Hansson och Serena Hasselblad, författare till boken *Autism inifrån: speglingar av ett autistiskt vi* (2019) att autister i offentligheten "sällan ges tillträde att tala i frågor som berör oss" och att kritiken mot Törnvals bok handlade om att skribenter var oinsatta i neurodiversitetsperspektivet och därför betraktade autism som en förminskande beskrivning och en förolämpning (Hansson & Hasselblad). Liksom Limburg och Törnvall understryker de i sitt inlägg sökande efter släktskap och gemenskap: "Det handlar inte främst om att hitta hem till en diagnos eller att finna frihet i en patologisering som upphäver krav, utan om att hitta sitt eget folk" (Hansson & Hasselblad).

Hos Limburg är släktskapsmetaforerna mycket närvarande. "Mödrar" och "systrar" är återkommande ord för att beskriva igenkänning av autistisk erfarenhet över tid. I Limburgs brev till den institutionaliserade Adelheid Bloch betonas också en annan aspekt av släktskap: den att människor i historisk tid som på olika sätt var avvikande, ofta avlägsnades från familjen och hemmet: "När jag började komma underfund med var mina udda systrar kunde ha levt var de första platser jag kom att tänka på institutioner: kloster, ungdomsvårdsanstalter, arbetshus, fängelser, och givetvis mentalsjukhus" (73). Till sina systrar räknar Limburg alltså kvinnor med många olika slags livsöden: från Woolfs privilegierade liv till mindre bemärkta kvinnor, som Adelheid Bloch, en tysk judisk kvinna med hjärnskada som levde sitt liv på institution och döddes av nazisternas eugeniska våld, Frau V, mamma till en av Hans Aspergers patienter, och Katarina Kepler,

Johannes Keplers mor, som anklagades för att vara häxa. Släktskapet består i att de är kvinnor "som inte kunde rå för att de var udda" (15).

I många fall går sökandet efter sådana släktskap både hos Limburg och Törnvall via svåra och smärtsamma erfarenheter, erfarenheter som Love beskriver som centrala också i queer genealogi. Love argumenterar för en historieskrivning som erkänner den affektiva kraften i att känna igen sig i historien, utan att denna igenkänning reduceras till tröst och bekräftelse (45). Dessa dimensioner finns hos både Törnvall och Limburg, även om Limburg mer betonar historiens (även den personliga historiens) smärtsamma sidor. I likhet med den transläsning Eastwood diskuterar är frågan vad vi söker i litteraturen, när det inte finns någon representation av transkaraktärer – eller i detta fall autistiska gestalter. "Jag föreslår att vi spårar hur vissa problem, idéer, strategier eller estetiker som strukturerar samtida transefarenheter finner uttryck i litteraturhistorien" (Eastwood 595). Även om Eastwood här talar om sökandet efter transefarenheter i litteraturen snarare än i historien finns det beröringspunkter med Limburgs och Törnvalles projekt, i sökandet efter kvinnor "som inte kunde rå för att vara udda" (Limburg 15) eller "personer [som] besatt en specifik kombination av erfarenheter" när det gäller "kunskapsinhämtning, seende, språk och varseblivning" (Törnvall 40, 39). Deras projekt handlar om att finna neurodivergenta resonanser i historiska liv och i litteraturhistorien.

AVSLUTNING: NEURODIVERGENT VÄRLDSSKAPANDE

Begreppet "queert världsskapande" som beskrevs av Lauren Berlant och Michael Warner 1998 syftade till att begreppsliggöra hur heteronormativa strukturer ifrågasätts och omformas i syfte att skapa en värld där queera personer kan blomstra. Världsskapande betyder i detta sammanhang en social motkultur som ger plats åt både kollektiv handling, kunskapsproduktion och identitetsskapande. Queert världsskapande betyder enligt Berlant och Warner de nya möjligheter att uttrycka sin identitet och sexualitet i offentligheten och att bli förstådd, "som uppstår när det heterosexuella paret inte längre är referensen eller det privilegierade exemplet" (548). Queert världsskapande som teori om minoritetskultur vilar alltså på erfarenheter

av vardaglig socialitet och har i detta avseende uppenbara beröringspunkter även med en neurodivergent motkultur. Denna skulle parallellt med Berlant och Warners formulering kunna beskrivas som de nya möjligheterna för identitetsskapande, social begriplighet, offentlighet och kultur som öppnar sig när det neurotypiska funktionssättet inte längre tillåts vara norm.

Robert McRuer har med utgångspunkt i Berlant och Warner formulerat idén om ett "cript världsskapande" förankrat i aktivism, forskning och konstnärliga uttryck. Begreppet "crip" bejakar levd erfarenhet av icke-normativ funktionsförmåga, och ser denna erfarenhet som en position varifrån funktionsnormer och förtryck kan undersökas och kritiseras. Ett crip världsskapande har en mer materiell och rumslig aspekt än det queera världsskapandet, menar McRuer, och fokuserar också konkret på "omformningen av rum, alltid i syfte att föreställa sig fler kroppar, sinnen och beteenden i dessa rum." (McRuer 279–280). Crip världsskapande kan med denna inkluderande definition, som fokuserar på kroppsliga erfarenheter av olika slags icke-normativa funktionsförmågor ses som ett större begrepp inom vilket neurodivergent världsskapande kan rymmas. Det som diskuterats i denna artikel är hur autistiska författare knyter an till historien och skapar släktskapsband till fiktiva karaktärer och historiska personer och hur det kan ses som en del av ett världsskapande. Men queert och crip världsskapande inbegriper även sociala praktiker och aktivism. Limburgs och Törnvals – och McGraths – läsningar kan samtidigt betraktas som ett slags historisk aktivism i sitt sätt att skapa historia utifrån en minoritetsposition, med hjälp av neurodivergent resonans och neurodivergenta släktskap. Tillsammans bildar också berättelser som dessa ett kollektivt arkiv som tillgängliggör historien för andra neurodivergenta personer som också söker efter en historia. Limburg och Törnvall bidrar också på ett mycket konkret sätt till den i hög grad oskrivna historien om autistiska kvinnors erfarenheter och historia.

Jenny Bergenmar (f. 1973), professor i litteraturvetenskap vid Göteborgs universitet. Senaste publikation är antologin *Critical Neurodiversity Studies. Divergent Textualities in Literature and Culture* (Bloomsbury Academic 2025), samt "Infrastructures for Diversity. Feminist and Queer Interventions in the Digital Humanities" i *Feminist Digital Humanities: Intersections in Practice* (University of Illinois Press 2025).

NEURODIVERGENT AFFINITIES

From Representation to Resonance and Worldmaking

This article examines how neurodivergent experience and identity are articulated in relation to history, a history where there are no obvious predecessors. Although neuropsychiatric diagnoses are contemporary constructs, neurodivergence can be used as a transhistorical concept that captures deviations from a norm in terms of perception, sociality, emotionality, and cognition. But what do neurodivergent authors themselves perceive as neurodivergence *avant la lettre*? The article discusses the strategies autistic authors use to establish connections with figures from the past as well as with historical literature. This is often a prominent feature in autistic memoirs, such as Joanne Limburg's *Letters to My Weird Sisters* (2021) and Clara Törnvall's *Autisterna – om kvinnor på spektrat* (2021). Drawing on James McGrath's critique of autistic representation in *Naming Adult Autism* (2017), the article argues that resonance with texts lacking explicit representation creates opportunities for creative points of connection to history. Furthermore, the article contends that concepts from queer and trans theory, which have engaged with similar questions about how to construct a history based on marginalized experiences, can be adapted and repurposed to illuminate the strategies employed by these authors in their creation of neurodivergent genealogies and neurodivergent worldmaking.

KEYWORDS

- SE: Autistiska memoarer, historieskrivning, queerteori, cripteori, resonans, representation, världsskapande, neurotrans, neurominoritet
- EN: Autistic memoirs, historiography, queer theory, crip theory, resonance, representation, worldmaking, neurotrans, neurominority

LITTERATUR

- Ashley, Abs. "Neuroqueer Socialities. Mapping out Neurotrans Textualities Through Literary Ephemera." *Critical Neurodiversity Studies. Divergent Textualities*, redigerad av Jenny Bergenmar, Louise Creechan och Anna Stenning, Bloomsbury Academic, 2025, s. 72–89.

- Bagatell, Nancy. "From Cure to Community: Transforming Notions of Autism." *Ethos*, vol. 38, no. 1, 2010, s. 33–55, doi.org/10.1111/j.1548-1352.2009.01080.x.
- Berlant, Lauren och Michael Warner. "Sex in Public." *Critical Inquiry*, vol. 24, no. 2, 1998, s. 547–66, doi.org/10.1086/448884.
- Bertilsson Rosqvist, Hanna, et al. *Neurodiversity Studies: A New Critical Paradigm*. 1st ed., Routledge, 2020, doi.org/10.4324/9780429322297.
- Bissenbakker, Mons. "'Og alligevel blev jeg aldrig, aldrig, hvad jeg vilde.' Transkønnet genklang og genkendelse i Ahlgren/Benedictssons 'Ud fra Mørket'." *Samlaren. Tidskrift för forskning om svensk och annan litteratur*, årgång 145, 2024, s. 5–32.
- Blomqvist, Mikaela. "I hennes värld kan bara den med diagnos vara fri." *Göteborgs Posten*, 3 Nov. 2021.
- Botha, Monique, och David M. Frost. "Extending the Minority Stress Model to Understand Mental Health Problems Experienced by the Autistic Population." *Society and Mental Health*, vol. 10, no. 1, 2020, s. 20–34, doi.org/10.1177/2156869318804297.
- Brändemo, Immanuel. *Trollhare: ur en bokstavsvuxen transpersons ordgarderob*. Andet utbildning och förlag, Göteborg, 2012.
- Cavallin, Saga. "Clara Törnvall lägger ett neuropsykologiskt filter över döda geniens verk." *Dagens Nyheter*, 26 Okt. 2021.
- Chapman, Robert, och Monique Botha. "Neurodivergence-informed Therapy." *Developmental Medicine and Child Neurology*, vol. 65, no. 3, 2023, s. 310–17, doi.org/10.1111/dmcn.15384.
- Cvetkovich, Ann. *An Archive of Feelings: Trauma, Sexuality, and Lesbian Public Cultures*. Duke University Press, 2003.
- Eastwood, Alexander. "How, Then, Might the Transsexual Read?: Notes toward a Trans Literary History." *TSQ: Transgender Studies Quarterly*, vol. 1, no. 4, 2014, s. 590–604, doi.org/10.1215/23289252-2815111.
- Felski, Rita. *Hooked. Art and Attachment*. The University of Chicago Press, 2020.
- Freud, Sigmund. "Det kusliga," övers. Ingrid Wikén-Bonde, *Samlade skrifter XI: Konst och Litteratur*, Stockholm, 2007, s. 317–52.
- Gaubinger, Rachel. "The 'Voiceless Language' of Sisters: Queer Possibility in E.M. Forster's *Howards End*." *Journal of Modern Literature*, vol. 45, no. 2, 2022, s. 52–68, doi.org/10.2979/jmodelite.45.2.04.
- Greenblatt, Stephen. "Resonance and Wonder." *Bulletin – American Academy of Arts and Sciences*, vol. 43, no. 4, 1990, s. 11–34, https://doi.org/10.2307/3824277.
- Hagopian, Alice. "Albert Camus's *L'Étranger*. Reparative Neurodivergent Reading as Provocation." *Critical Neurodiversity Studies. Divergent Textualities*, redigerad av Jenny Bergenmar, Louise Creechan och Anna Stenning, Bloomsbury Academic, 2025, s. 171–86.
- Hansson, Dennis, och Serena Hasselblad. "Ordet autist är ingen förolämpning." *Göteborgs Posten*, 20 Dec. 2021.
- Limburg, Joanne. *Letters to my Weird Sisters. On Autism and Feminism*. Atlantic Books, 2021.
- Love, Heather. *Feeling Backward. Loss and the Politics of Queer History*. Harvard University Press, 2007.

- McGrath, James. *Naming Adult Autism: Culture, Science, Identity*. Rowman & Littlefield International, 2017.
- McRuer, Robert. "Crip world-making." *Crip Authorship. Disability as Method*, redigerad av Mara Mills och Rebecca Sanchez. New York University Press, 2023, s. 274–81.
- Merton, Robert K. "Anomie, Anomia, and Social Interaction: Contexts of Deviant Behavior." *Anomie and Deviant Behavior. A Discussion and Critique*, red. Marshall B. Clinard, The Free Press, s. 213–42.
- Radulski, Elizabeth M. "Conceptualising Autistic Masking, Camouflaging, and Neurotypical Privilege: Towards a Minority Group Model of Neurodiversity." *Human Development*, vol. 66, no. 2, 2022, s. 113–27, doi.org/10.1159/000524122.
- Ramnehill, Maria. "Den postmoderne Prometheus. Natur, teknik och transtematik i Jeanette Wintersons *Frankissstein*." *Tidskrift för litteraturvetenskap*, vol. 50, no. 2–3, 2020, s. 47–54. doi.org/10.54797/tfl.v50i2-3.6145.
- Rosa, Hartmut. *Resonanz: eine Soziologie der Weltbeziehung*, Suhrkamp, Berlin, 2016.
- Schultermandl, Silvia. *Affective Worldmaking: Narrative Counterpublics of Gender and Sexuality*. Transcript Verlag, 2022, doi.org/10.14361/9783839461419.
- Smilges, J. Logan. "Neurotrans." *TSQ: Transgender Studies Quarterly*, vol. 9, no. 4, 2022, s. 634–52, doi.org/10.1215/23289252-10133831.
- Stenning, Anna. *Narrating the Many Autisms: Identity, Agency, Mattering*. Routledge, 2024, doi.org/10.4324/9781003036807.
- Stryker, Susan. "My Words to Victor Frankenstein Above the Village of Chamounix: Performing Transgender Rage." *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, vol. 1, no. 3, 1994, s. 237–54.
- "Anomi." *Svensk MeSH (Medical Subject Headings)*, Karolinska Institutet, mesh.kib.ki.se/term/D000850/anomie
- Törnvall, Clara. *Autisterna. Om kvinnor på spektrat*. Natur och kultur, 2021.
- Walker, Nick. *Neuroqueer Heresies: Notes on the Neurodiversity Paradigm, Autistic Empowerment, and Postnormal Possibilities*. Autonomous Press, 2021.